

گونه‌شناسی فعالیت‌های بانوان طلبه در شبکه اجتماعی اینستاگرام در ایام شیوع کرونا

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۳/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۵/۰۶

فاطمه کریمی دردشتی *

مهدی مولائی آرانی **

سیدمحمد کاظمی ***

چکیده

حضور طلاب در فضای مجازی پدیده‌ای است که در سالیان اخیر به دلیل گسترش ابزارگونه این فضا افزایش یافته است. با شیوع ویروس کرونا استفاده از این ابزار و تأثیر آن در زندگی اجتماعی حضور مردم و طلاب رشد چشمگیری در این فضا داشته است. اگرچه استفاده و بهره‌گیری حداکثری از فضای مجازی، یک اصل و ضرورت انکارناپذیر است؛ اما دغدغه حاکمیت نسبت به چگونگی حضور مردم در این فضا به دلیل رشد اخبار منفی، فیک و شایعات و ضعف سواد رسانه‌ای عموم مردم در مواجهه با این داده‌ها و توانمندی پایین آن‌ها در انتخاب و تحلیل اطلاعات به‌ویژه در هنگام وقوع بحران‌هایی مانند کرونا، دغدغه‌ای به‌حق و درست است. یکی از راه‌های مؤثر و قوی برای کاهش این نگرانی و تبدیل چالش‌ها و تهدیدها به فرصت، استفاده از ظرفیت نیروهای انقلابی و طلبه در شبکه‌های اجتماعی است. برای استفاده بهینه از این ظرفیت، لازم است در گام اول، شناخت صحیحی از توانمندی و فعالیت‌ها به دست آید. براین اساس، مسئله اصلی این مقاله گونه‌شناسی فعالیت‌های بانوان طلبه در شبکه اجتماعی اینستاگرام در ایام شیوع ویروس کروناست و به دنبال پاسخ به این سؤال است که بانوان طلبه، برای افزایش سواد رسانه‌ای مخاطبین خود در این ایام چه اقداماتی انجام دادند. در این مقاله با استفاده از گلوله برفی ۱۱۰ صفحه طلبه خواهر شناسایی شده و با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی، این نتیجه به‌دست آمد که فعالیت‌هایشان در این دوران در ۳ گونه (۱) ترویج سبک زندگی؛ (۲) معرفت‌افزایی دینی؛ (۳) فعالیت‌های جهادی کرونایی خانگی، قابل دسته‌بندی خواهد بود.

واژگان کلیدی: بانوان، طلبه، سواد رسانه‌ای، کرونا، شبکه اجتماعی اینستاگرام.

* دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت رسانه، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، قم، ایران. Fatima.karimi.d@gmail.com (نویسنده مسئول).

** عضو هیئت علمی گروه مطالعات فرهنگی اجتماعی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران. m.molaeearani@isca.ac.ir

*** عضو هیئت علمی گروه مطالعات فرهنگی اجتماعی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، قم، ایران. m.kazemigh@isca.ac.ir

مقدمه (بیان مسئله)

در دنیای امروز، نقش مهم رسانه‌ها عمیقاً در زندگی انسان معاصر حس می‌شود. با گذر زمان، ارتباطات از انتقال مستقیم پیام به صورت چهره‌به‌چهره به انتقال غیرمستقیم پیام و از طریق وسائل ارتباط جمعی که متشکل از رسانه‌های گرم و سرد نظیر تلویزیون، رادیو، شبکه‌های اجتماعی، سینما و... می‌باشد، تغییر شکل یافته است. در عصر مدرن، این تغییرات و ورود به دنیای مجازی در زندگی روزمره افراد جامعه تأثیراتی را به همراه داشته است. تأثیراتی که نمی‌توان نادیده گرفت و از آن غافل شد که حاصل فرازمانی و فرامکانی بودن دنیای مجازی می‌باشد. چه بسا این تأثیرات در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و متناسب با ویژگی‌های شخصی افراد جامعه مشهود است و می‌تواند مثبت یا منفی باشد. رهبر معظم انقلاب سال‌هاست که در سخنرانی‌های متعدد تأکید بسزایی به فضای مجازی داشته‌اند. ایشان در مورد اهمیت فضای مجازی می‌فرمایند: «بعضی‌ها با این روش‌های جدید اصلاً آشنایی ندارند، با رایانه و مانند آن اصلاً آشنا نیستند، معنایش را نمی‌دانند، اهمیّت این کار را درک نمی‌کنند. می‌بینیم ما؛ در بین مسئولین هم هستند کسانی که اهمیّت این کار بزرگ را به درستی و آن‌چنان‌که باید و شاید درک نمی‌کنند، لذا اقدام لازم را انجام نمی‌دهند. ما شورای عالی فضای مجازی درست کردیم برای همین قضیه؛ برای اینکه مسئولان بیابند دور هم بنشینند، فکر کنند، متمرکز کنند اراده‌ها و تصمیم‌ها و اقدام‌های خودشان را برای مواجهه با این حادثه بزرگ. این یک عرصه‌ای است که دارای منافع بی‌شمار و دارای مضرات بی‌شمار است؛ عرصه فضای مجازی این‌جوری است؛ می‌توان از آن حداکثر منافع را [کسب کرد]؛ همان کاری که آن دشمن می‌کند، شما [هم] می‌توانید بکنید در جهت عکس؛ [یعنی] مفاهیم اسلامی و معارف اسلامی را پخش کنید بدون هیچ مانع و رادعی» (بیانات مقام معظم رهبری، شهریور ۱۳۹۵) با ورود فضای مجازی به زندگی بسیاری از مردم، تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها مسئله مهمی است که با درک عمیق و تسلط کافی بر سواد رسانه و فضای حاکم بر شبکه‌های اجتماعی امکان‌پذیر است.

در برهه شیوع ویروس کرونا، با شروع قرنطینه خانگی به‌مراتب حضور در شبکه‌های اجتماعی افزایش یافت. به‌طوری‌که تمامی کلاس‌های مدارس و دانشگاه‌ها

مجازی شد و افرادی که در شبکه‌های اجتماعی حضور نداشتند، بدون دانش لازم و سواد رسانه به این دنیای تقریباً حقیقی دست یافتند و در معرض آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی قرار گرفته‌اند. هدف از پژوهش حاضر، تمرکز بر خوانش صفحات اینستاگرامی بانوان طلبه در ایام شیوع کروناست که منجر به کسب بینش عمیق‌تر نسبت به سواد رسانه می‌شود. در این مقاله، پس از بیان مسئله، در یافته‌های پژوهش به توصیف و عملکرد بانوان طلبه در شبکه اجتماعی اینستاگرام پرداخته می‌شود. با توجه به اهمیت فضای مجازی و تأثیراتی که در زندگی فردی و خانوادگی افراد در عرصه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی دارد، این امر در شیوع ویروس کرونا با حضور اکثر مردم در کشورهای مختلف به‌طور جدی‌تری مورد توجه قرار گرفته است. مفهوم «سواد رسانه» یکی از پرکاربردترین مفاهیم در دنیای امروز به شمار می‌آید. سواد رسانه درکی بر مبنای مهارت و تجربه است. حضور در فضای مجازی با هدف کنشگر بودن و نه مصرف‌کننده با مهارت شناخت رسانه امکان‌پذیر است و این‌گونه می‌توان تولیدات رسانه‌ای اثرگذاری را رقم زد. یکی از دلایل مورد توجه قرار گرفتن موضوعی، اثرگذاری آن بر جامعه هدف است؛ لذا سواد رسانه یکی از موضوعات مورد توجه در دنیای امروز است. در پژوهش حاضر کنشگری بانوان طلبه فعال فضای مجازی در ایام شیوع کرونا که اوج حضور مردم در شبکه‌های اجتماعی را به خود اختصاص داده بود، مورد بررسی دقیق قرار گرفته است. نکته قابل توجه در این پژوهش، شیوه کنشگری بانوان طلبه در فضای مجازی می‌باشد که بیانگر ارتقای سواد رسانه یا بالعکس است. حضور بانوان طلبه در فضای مجازی را می‌توان به سه بخش تقسیم کرد. بخش اول شامل بانوان طلبه کنشگر در فضای مجازی می‌باشد که با هدف مؤثر و جریان‌ساز بودن با تسلط بر سواد رسانه ورود می‌کنند. بخش دوم شامل بانوان طلبه‌ای می‌باشد که با هدف کنشگری و با تسلط بر علم طلبگی بدون سواد رسانه ورود می‌کنند. بخش سوم شامل بانوان طلبه‌ای می‌باشد که به مرور از فضای مجازی تأثیر می‌پذیرند و با بررسی سبک زندگی آن‌ها این تغییرات قابل مشاهده خواهد بود. علت این تحول، هدفمند نبودن در راستای اثرگذاری و فعالیتی مؤثر است.

۱. مبانی نظری

سواد رسانه‌ای تعاریف گوناگون با رویکردهای متنوعی را شامل می‌شود که گرایش‌های متضادی را پدید می‌آورد. اندیشمندان دانشگاهی در هر یک از رشته‌های مطالعات رسانه، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، تاریخ، هنرهای نمایشی و تعلیم و تربیت، هر کدام فهم خود را از فرایند تحلیل، ارزیابی و تولید متون رسانه‌ای فارغ از رویکردهای دیگر داشته‌اند (باهنر، ۱۳۹۳، ص. ۴).

جیمزای^۱ براون معتقد است، سواد رسانه‌ای به توانایی تحلیل و ارزیابی آثار مربوطه و به ایجاد ارتباط مؤثر از طریق نگارش خوب اطلاق می‌شود. در طول نیم قرن گذشته، سواد رسانه‌ای شامل توانایی تحلیل شایسته و به‌کارگیری ماهرانه روزنامه‌نگاری چاپی، تولیدهای سینمایی، برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی و حتی اطلاعات و مبادله‌های رایانه‌ای شده است (براون، ۱۳۸۵، ص. ۵۱).

پیتته و گیروکس^۲ معتقدند سواد رسانه‌ای، اصطلاحی است که به تحلیل انتقادی و یادگیری تولید پیام‌های شخصی در رسانه‌های چاپی، صوتی، تصویری و چند رسانه‌ای اشاره دارد (باهنر، ۱۳۹۳، ص. ۵).

هورتون^۳ سواد رسانه‌ای را دسترسی، تجزیه و تحلیل و تولید ارتباط در شکل‌های گوناگون رسانه و مصرف انتقادی محتوا می‌داند (باهنر، ۱۳۹۳، ص. ۵).

سواد رسانه‌ای نوعی درک متکی بر مهارت است که براساس آن می‌توان انواع رسانه‌ها و انواع تولیدات آن‌ها را شناخت و از یکدیگر تفکیک و شناسایی نمود (غفاری و خالدیان، ۱۳۹۹، ص. ۳۲). درک توان رسانه‌ها در شکل‌دهی باور فردی، جهان‌بینی فرد و قالب‌های دریافتی و چگونگی کارکرد آن حائز اهمیت است.

سواد رسانه‌ای کاربردی موارد زیر را شامل می‌شود:

دستیابی بالا (فراهم بودن زیرساخت‌ها، دسترسی و...);

رمزگشایی با توجه به ارزش‌های خود;

شناخت اجزاء سازنده توان کشف و تحلیل.

---

1. James.E Brown
2. Pietter & Giroux
3. Horton

به‌طورکلی سواد رسانه‌ای کاربردی شامل توان دستیابی، تحلیل، ارزش‌گذاری و تولید رسانه در اشکال مختلف می‌شود. زمانی که فرایند سواد رسانه‌ای از مرحله دستیابی به مرحله عمل برسد، ارزشمند است.

مدل ارتباطی لاسول که مرسوم‌ترین مدل ارتباطی است شامل موارد زیر است: چه کسی، چه پیامی، از طریق چه رسانه‌ای، برای چه مخاطبی (جامعه هدف) و با چه تأثیری است.

«سواد رسانه‌ای به یک مرکز ثقل برای مقابله با "اخبار جعلی" تبدیل شده است و مجموعه متنوعی از ذی‌نفعان - از مریبان گرفته تا قانون‌گذاران، نیکوکاران تا فناوران - منابع قابل توجهی را به سمت برنامه‌های سواد رسانه‌ای سوق داده‌اند. با این حال، سواد رسانه‌ای را نمی‌توان به‌عنوان یک دارو جهت درمان به‌کارگیری کرد. در واقع سواد رسانه‌ای به‌طور سنتی به‌عنوان یک فرایند یا مجموعه مهارت‌های مبتنی بر تفکر انتقادی تصویر می‌شود» (برگر، ۱۳۹۹، ص. ۲۷).

بنابراین زمانی که مخاطب در معرض رسانه قرار می‌گیرد، فعال یا منفعل بودن آن به همراه میزان سواد رسانه‌ای فرد هویدا می‌شود. منظور از فعال یا منفعل بودن، تولیدکننده و مصرف‌کننده محتوای رسانه است. مخاطبی که تنها مصرف‌کننده در این عرصه باشد، جامعه هدف رسانه‌ها محسوب می‌شود؛ زیرا میزان اثرپذیری آن بالاست درحالی‌که تولیدکننده محتوا با تسلط بر سواد رسانه و جامعه هدف خود، به دنبال اثرگذاری و کنشگری است و هرگاه در معرض پیام قرارگیرد، توانایی قدرت تفسیر، تحلیل، ارزیابی و درک چرایی دارد و می‌داند رسانه قدرت اثرگذاری بالایی دارد که می‌تواند فرصت خوبی تلقی شود و با تسلط کافی بر تکنیک‌های اقناع مخاطب به تهدیدات نهان هر پیامی پی‌برد که یک مهارت به‌حساب می‌آید. ضرورت سواد رسانه زمانی ایجاد می‌شود که آسیب‌شناسی به‌درستی و دقیق صورت گیرد. منظور از آسیب‌شناسی، شناخت تهدیدات و فرصت‌های پیشرو است. تا زمانی که به آن پی‌برده نشود و دغدغه ایجاد نشود، شرایط لازم جهت ارتقای سواد رسانه در جامعه فراهم نمی‌شود. در صورت برنامه‌ریزی هدفمند در رسانه، مردم در سطح یک مصرف‌کننده باقی نمی‌مانند و یک شهروند فرهیخته به‌شمار می‌روند.

وقتی یک بانوی طلبه با هدف اثرگذاری بر مخاطب و کنشگری وارد فضای مجازی

می‌شود، باید ارتقای سواد رسانه جزء اهدافش باشد چه‌بسا بتواند، تهدید را به فرصت تبدیل کند. در پژوهش حاضر کنشگری بانوان طلبه در صفحات اینستاگرامی در ایام کرونا مورد بررسی قرار گرفته است. بانوان طلبه‌ای که در شرایط سخت کرونایی با شیوه‌های متنوع سعی داشته‌اند تأثیر مثبتی بر مخاطب بگذارند و عملیات روانی حاکم بر رسانه را کاهش دهند. در ادامه کنشگری مؤثر بانوان طلبه مورد بررسی قرار می‌گیرد و میزان اثرگذاری آن مبتنی بر سواد رسانه سنجیده می‌شود (نعمتی فر و دیگران، ۱۳۹۷، ص. ۱۴۳-۱۷۵).

۲. پیشینه پژوهش

در دو حوزه زنان و فضای مجازی همچنین شبکه‌های اجتماعی و سواد رسانه‌ای پژوهش‌هایی صورت گرفته است.

۲.۱. حوزه زنان و فضای مجازی

پژوهش‌های حوزه زنان و فضای مجازی در کتاب وضعیت‌شناسی پژوهش‌های زنان و فضای مجازی با تمرکز بر پژوهش‌های اسلامی (کریمی دردشتی، ۱۳۹۹) بررسی شده است. از بین پژوهش‌های صورت گرفته در حوزه زنان و فضای مجازی کمتر از ۱ درصد مبتنی بر پژوهش‌های اسلامی است. همچنین شاخص‌های ساختاری، محتوایی، پوشش زمانی، جنسیت و مرکز پژوهشی این پژوهش‌ها در کتاب مذکور استخراج شده است.

۲.۲. حوزه شبکه‌های اجتماعی و سواد رسانه‌ای

تاریخچه شبکه‌های اجتماعی، قابلیت‌ها، مزایا و کاربردهای آن، اهداف پنهان و آشکار، چالش‌ها و مدل‌های پذیرش شبکه‌های اجتماعی توسط پژوهشگران این عرصه بررسی شده است. در این حوزه به پژوهش‌هایی همچون: شبکه‌های اجتماعی تئوری و مسائل (احمدوند و طیبجی، ۱۳۹۷)؛ شبکه‌های اجتماعی-سایبری؛ فرصت یا چالش (جهانگیری، ۱۳۹۰)؛ راهبردهای شبکه‌های اجتماعی مجازی برای کنترل بحران امنیتی (حسینی و مسلمی، ۱۳۹۴)؛ تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر سازماندهی سیاسی فضای یازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری ایران (صفوی، کریمی پاشاکی و خلخالی، ۱۳۹۲)؛ بررسی اهداف آشکار و پنهان شبکه‌های اجتماعی (عقیلی و علی جعفری،

(۱۳۹۱) می‌توان اشاره کرد.

رویکردهای سواد رسانه‌ای (براون، ۱۳۸۵)؛ وعده‌ها، چالش‌ها و آینده سواد رسانه‌ای (برگر، ۱۳۹۹)؛ سواد رسانه‌ای در نشست ماهنامه پیوند بررسی شد (غفاری و خالدیان، ۱۳۹۹)؛ تحلیل سواد رسانه‌ای براساس مدل EC؛ مورد مطالعه: سیاست‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی (باهنر، ۱۳۹۳)؛ سطح سواد رسانه‌ای در کاربران رسانه‌های اجتماعی (مطالعه موردی شبکه اجتماعی تلگرام (نعمتی‌فر، خجسته‌باقرزاده و کاظمی، ۱۳۹۷).

۳. روش تحقیق

در این پژوهش، با توجه به اینکه اکثر بانوان طلبه، هویت طلبگی خود را در فضای مجازی پنهان می‌کنند و یا منکر می‌شوند، با استفاده از گلوله برفی، ۱۱۰ پیج اینستاگرامی بانوان طلبه شناسایی شد. دسته‌بندی سه‌گانه (۱) ترویج سبک زندگی؛ (۲) معرفت افزایی دینی؛ (۳) فعالیت‌های جهادی کرونایی احصا شد تا بر مبنای آن، مؤلفه‌ها با استفاده از تکنیک استنادی جمع‌آوری گردند و با تمرکز بر پارادایم تفسیری و روش کیفی و کاربست روش تحلیل محتوای کیفی مورد بررسی و کاوش قرار گیرند.

ردیف	آیدی پیج اینستاگرام	سبک زندگی	اعتقادی معرفتی	فعالیت‌های جهادی	منفعل
۱	F_khalili72				
۲	Rozalin_golara313				
۳	Rayatolhoda۱۱۰				
۴	atiyesadatehsani				
۵	Zahra.niyestani				
۶	Motahhare_zolfaghari_75				
۷	Talabe26				
۸	Fatemeh_taghipour1373				
۹	Dr.m.e.1441				
۱۰	Hanieh_tarkian2				
۱۱	Nafise.amiri1393				
۱۲	Arifanaqvi313				

				zahrabachoo	۱۳
				Zeinab.alef1992	۱۴
				Mdastjanifarahani3	۱۵
				z.s.sadati	۱۶
				Hbha2019	۱۷
				Shaer1404	۱۸
				Javadi1985	۱۹
				Boshra.sahebi	۲۰
				Nayyere.ghasemi.zadian	۲۱
				Zohre_najafzadeh	۲۲
				Z.fattahi90	۲۳
				s.n_amirjahani218	۲۴
				Batul_kr	۲۵
				m.naghavian72	۲۶
				Fatemeh.shojaaei	۲۷
				Zeinab.b1994	۲۸
				s.hra.msv	۲۹
				Khatoon7494	۳۰
				doostehame	۳۱
				Fa_ninja	۳۲
				Frahmati12	۳۳
				Kosar_m.79	۳۴
				Kaaf_alef	۳۵
				Fateme_kaaf	۳۶
				Moheb_olhosein	۳۷
				Talabe_banoo	۳۸
				Elnaz_rahmatnejad	۳۹
				Pegah_parhoon	۴۰
				Ma_shakiba7	۴۱
				Asareh.mohseni313	۴۲

				Mah_sima.moghaddasi	۴۳
				Talabeh_banoo78	۴۴
				Mhrban5162	۴۵
				Zohre_shokati	۴۶
				alaviyesadat	۴۷
				Zohre_zahedi	۴۸
				Szr.gomnam2	۴۹
				Dokhtare.kaqazi	۵۰
				Razi8h	۵۱
				A_daliri	۵۲
				Talangor72	۵۳
				Miss_alimohammadi62955	۵۴
				Mis_hanieh_bano	۵۵
				Boshra_mohaddesi	۵۶
				Fatemegoudarzi1367	۵۷
				Mm_aalizadeh27	۵۸
				Bentolhoda75razavi	۵۹
				Sarah.abdollahi.qom	۶۰
				Parisa_rad60	۶۱
				Aseman_.69	۶۲
				Nonoghalam_	۶۳
				Mis_hanieh_bano	۶۴
				Maria.k.fard	۶۵
				114rhyl	۶۶
				Maryamsalary0078	۶۷
				_n.l.j_	۶۸
				m.r.2.77mmm	۶۹
				Frajaei73	۷۰
				Ftme.sdt.khd	۷۱
				107.fateme	۷۲

				Saradbagh5	۷۳
				Talabebanoo14	۷۴
				_banoyetalabe4	۷۵
				My_ferst_life	۷۶
				Shima73_69	۷۷
				Mis_fe	۷۸
				Bentzahra7975	۷۹
				M65.shabanzadeh.talabe	۸۰
				Roghayeh19257	۸۱
				Nadianamdari68	۸۲
				Ammar.rahbar	۸۳
				Gol.yas314	۸۴
				19_delicious_99	۸۵
				Gomnam_a314	۸۶
				Rahgozaar__	۸۷
				s.akbariaghdam	۸۸
				Z_nemati313	۸۹
				aumsabbar	۹۰
				Rasoolif6_.7f	۹۱
				Banooye_gomnam78	۹۲
				_neda_m75	۹۳
				z.banooye_gomnam78	۹۴
				Shadanaz313	۹۵
				X_talabe_x	۹۶
				B_r_ghobadi	۹۷
				Zdgmail.com	۹۸
				Bahar.semnan	۹۹
				Fatemehh_7931	۱۰۰
				F_e_loveme	۱۰۱
				Riah_khanom	۱۰۲

				Talabeh97	۱۰۳
				Beytooo_zahra	۱۰۴
				Fatemeh.sadat.77	۱۰۵
				talabe_banoo_m	۱۰۶
				motarased	۱۰۷
				Talabeye_honarmand	۱۰۸
				Talabebanoo.m	۱۰۹
				Talabeh.mirbaha	۱۱۰

جدول (۱). ۱۱۰ پیج اینستاگرامی استخراج شده

آنچه مشهود است این است که بیشترین تمرکز طلبه بانوها بر روی دو مؤلفه سبک زندگی و معرفت‌افزایی دینی (۵۴.۵۴ درصد) در دوران کرونایی است. این در حالی است که حدود ۴۰.۹۱ درصد از آنها نیز حالت انفعال به خود گرفته‌اند که شامل چند گروه می‌شوند. برخی در شبکه‌های اجتماعی رصد می‌کنند. برخی در خط مقدم مبارزه با کرونا به صورت جهادی مشغول هستند اما در فضای مجازی بازنمایی نمی‌نمایند و تعداد اندکی از آنها ترجیح می‌دهند منفعل و بدون کنش خاصی باشند. در جدول زیر آمار به دست آمده از کنشگری طلاب در کرونا مشخص شده است.

درصد	فراوانی	رویکرد
۲۳.۶۳	۲۶	سبک زندگی
۳۰.۹۱	۳۴	معرفت‌افزایی دینی
۴.۵۵	۵	فعالیت‌های جهادی
۴۰.۹۱	۴۵	منفعل
۱۰۰	۱۱۰	مجموع

جدول (۲). رویکرد ۱۱۰ پیج اینستاگرامی استخراج شده

با توجه به اینکه داده‌های کیفی استخراج شده از پست‌ها و خروجی‌های دیگر دارای هم‌پوشانی هستند، بدیهی است که از مطالب چند صفحه اینستاگرامی به شکل متمرکز در ارائه تحلیل استفاده می‌شود.

۴. تحلیل داده

۴.۱. سبک زندگی

سبک زندگی روزانه افراد پس از پاندمی کرونایی با چالش مواجه شد که همین موضوع سبب تمرکز کنشگری افراد فعال رسانه‌ای در این زمینه را به همراه داشت، موضوعاتی همچون تغییر در روابط اجتماعی، تحول در گذران اوقات فراغت، تحول در کسب و کار و خدمات عمومی و سایر موارد مشابه از جمله مواردی بود که بر زندگی افراد تأثیر مستقیم گذاشت. گرایش‌های گوناگونی در مواجهه با تحول بیان شده در جامعه شکل گرفت که دارای مؤلفه‌ها و مشخصه‌های خاصی هستند. در ادامه موارد مرتبط با کنشگری طلاب بانو بیان می‌شود:

۴.۱.۱. دیگری خواهی/از خودگذشتگی

یکی از مهم‌ترین مسائل دوران کرونا برای طلاب بانو، «دیگری خواهی» و ترویج سبک زندگی متمایز از فردگرایی است. از آنجا که بیماری کرونا یک پاندمی و اپیدمی است و فرد به طور شخصی صرفاً با آن درگیر نیست و بحث حق الناس مطرح است، از سوی دیگر نگاه اجتماعی را پررنگ می‌کند. از این رو طلاب بانو تلاش دارند با برجسته کردن این موضوع در ذهن مخاطب، نگاه منفعت‌گرایی برآمده از فردگرایی را به سمت نگاه ارزش‌مداری منبعث از جامعه‌گرایی سوق دهند.

در همین راستا به استفتاء مرجع عالیقدر آیت‌الله سیستانی (مُدَّ ظَلَه) رجوع می‌نماییم: سؤال جمعی از مؤمنین: «اگر شخصی به این بیماری مبتلا شود یا برخی از علائم مشکوک به کرونا را داشته باشد، آیا جایز است با کسانی که از وضعیت او اطلاع ندارند اختلاط کند؟» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌ا... سیستانی).

پاسخ دفتر مرجع عالیقدر آیت‌الله سیستانی (مُدَّ ظَلَه) نجف اشرف: «اختلاط او با دیگران به طوری که احتمال انتقال ویروس به آنان وجود داشته باشد جایز نیست و اگر چنین کاری انجام دهد و موجب ابتلای کسانی شود که از وضعیت او اطلاع ندارند، ضامن ضررهایی است که به آنها وارد می‌شود و اگر به همین سبب کسی بر اثر ابتلا به این بیماری فوت کند باید دیه‌اش را بپردازد» (پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر آیت‌ا... سیستانی).

یکی از کنشگران طلبه بانو با ارائه این مطلب که جشن تولد خود را با هدف رعایت

پروتکل‌های اجتماعی به تعویق انداخته است، بیان می‌دارد: «بدانید و آگاه باشید همانا فقط و فقط به خاطر خودتون بود وگرنه کیه که از تولد بازی بدش بیاد؟!»^۱

۴.۱.۲. عرفی شدن زندگی کرونایی

دیگری خواهی بیان شده در مؤلفه بالا نگاه به زندگی روزمره را به سمت انسداد حرکت می‌دهد، از این رو طلاب بانو تلاش دارند با عرفی‌سازی، از زاویه دید نگاه فعالانه نسبت به این مسئله برخورد کنند تا مخاطب را از یک هجمه و نگرانی نسبت به موضوع رهایی بخشند. اولین مؤلفه، مبنای عرفی‌سازی در این نگاه صبر کردن به جای تحمل نمودن است. صبرکردن، امری فعالانه نسبت به پدیده اجتماعی است، اما تحمل کردن نگاهی منفعلانه در برابر رخداد اتفاق افتاده است. مخاطب در این نگاه دعوت می‌شود تا با صبرکردن ارادی از فشاری که نگاه برون محوری نسبت به پدیده‌ها وجود دارد خارج شود و با امید حاصل از این نگاه، رویه زندگی خود را در دست گیرد. این موضوع را می‌توان در این پست مشاهده کرد: «روز خوب میاد... ولی یادمون نره #صبرکنیم، نه #تحمل!»^۲ دومین مؤلفه که می‌تواند از این آسیب جلوگیری نماید، عرفی‌سازی پروتکل‌ها و قابل جمع شدن آن‌ها با زندگی روزمره است. طلاب بانو تلاش دارند با برجسته‌سازی زندگی همراه با کرونا و قواعد جدید، نگاهی عرفی به چارچوب‌های بیان شده داشته باشند تا مخاطب بتواند خود را با شرایط جدید به گونه‌ای که با زندگی طلاق‌ی مطلق نداشته باشد، وفق دهد. می‌توان به موردی اشاره کرد که با رفتن به کافه به گونه‌ای بسیط و طنزآمیز با پروتکل‌های بهداشتی برخورد می‌کند: «#آنتی_کرونا طور رفتیم! با ژل ضدعفونی‌کننده ... تو کافه هم محلول دادند گفتند بچه‌های تمیزی باشید. مرسی که اومدید. جای همه کسانی که از ترس کرونا - ب بهانه خونه تکونی - ب علت فراموشی و به خاطر حضور سرزده زن‌دانششون نتونستند بیان خیلی خالی بود».^۳

در همین راستا به توصیه آیت‌الله ناصر مکارم شیرازی توجه می‌نماییم: «در عین اینکه باید خونسرد باشیم، باید در نهایت دقت، دستورات پزشکی و مسایل بهداشتی را

1. Motahhare_zolfaghari_75

2. F_khalili72

3. Motahhare_zolfaghari_75

رعایت کرده؛ در مجامع عمومی کمتر حضور یابند و توکل با خدا داشته باشند» توصیه‌های دینی و بهداشتی مراجع تقلید در مورد کرونا (iqna.ir).

۴.۱.۳. هراس رسانه‌ای از کرونا

مسئله دیگری که بانو طلبه‌ها در کنشگری فضای مجازی در دوران کرونایی با آن مواجه هستند، بحث همه‌گیر شدن ذهنیت عمومی نسبت به پدیده کرونایی است که باعث هراس اجتماعی نسبت به این پدیده شده است. ریشه‌ای موضوع را شبکه‌های اجتماعی می‌دانند و تلاش می‌کنند با نگاه انتقادی با این موضوع مواجه نمایند. این موضع را می‌توان در مطلب ذیل مشاهده کنید: «یادمه چندین سال پیش وقتی ابتدایی بودم «وبا» شایع شد، ولی مردم آن‌قدر نترسیدند و واکنش نشون ندادند، نه چون وبا مهم نبود یا درمان قطعی یا واکسن داشت. چون #سوشال_مدیا نبود!!!»^۱

۴.۲. فعالیت‌های جهادی

۴.۲.۱. خدمت ارزش‌مدار - خدمت منفعت‌طلب و عافیت‌طلب

یکی از امور مهم در ارائه خدمت جهادی، نگاه ارزشی و اعتقادی به این حرکت است. فردی که باور و اعتقاد قلبی به این موضوع نداشته باشد، در لحظه آزمایش، میدان خطر را رها می‌کند و عافیت‌طلبی را انتخاب می‌کند. در شرایط بحرانی کرونا پزشکان و پرستارانی که کار خود را رها نکردند و به خدمت کردن به مردم ادامه دادند، خط مقدم مبارزه با کرونا محسوب می‌شدند. در مقابل این خدمت جهادی، گروهی دیگر این میدان را رها کرده و یا حاضر به ادای وظیفه انسانی و حتی اداری خود نشدند. بانوان طلبه در صفحات خود، این دو گروه را که نمادی از گروه ارزش‌مدار و عافیت‌طلب هستند با نشان دادن تقابل «پزشک عافیت‌طلب در مقابل طلبه جهادگر» و «پزشک خوب در مقابل پزشک عافیت‌طلب» روایت کردند.

۴.۲.۲. پزشک سرمایه‌دار/طلبه جهادگر

تمایز قائل شدن میان دو نوع خدمت از سوی پزشکی که عافیت‌طلبی و کسب سرمایه را تنها هدف خود قرار داده است با طلبه جهادگر که عاشق خدمت در سخت‌ترین شرایط است، یکی از موارد قابل اشاره در صفحات بانوان طلبه بوده است. «این دکتر

پرستارها که می‌بینی روزی دو میلیون حق‌مأموریت گرفتن و تو، #بیمارستان_کرونا می‌ها دارن کار می‌کنن، به آپارتمان ام به نام شون زدن، به اضافه کلی امکانات دیگه!، تازه هههههه بچه‌ها شونم سهمیه تحصیلی و شغلی دارند از امسال به بعد، [تو] چرا رفتی؟؟؟؟، آهان جا موندی از کامیون آخوندها که فرار کردن قشم؟؟؟؟🤔، یا پنج میلیون شهریه‌ای که دادند کافی نبود، اومدی اینجا پول بیشتری بگیری!؟^۱

بانوان طلبه، در صفحات خود، روایت‌های متنوع و زیادی از خدمت خالصانه، داوطلبانه و نه از روی تکلیف و وظیفه طلاب در فعالیت‌های جهادی داشته‌اند. در این میان، آنچه در صفحات فضای مجازی، بازتاب گسترده‌ای داشت، حرکت طلبه‌ای بود که در حین خدمت به بیماران کرونایی، همسر باردارش در همان بیمارستان از دنیا رفت. «طلبه‌ای که خودش مشغول خدمت به بیماران کرونایی بود، همسر باردارش تو ICU از دنیا رفت ... وقتی بهش خبر دادند برای اینکه روحیه بقیه دوستاش بهم نریزه اومد بیرون بیمارستان و یه گوشه نشست گریه کرد»^۲.

۴.۲.۳. پزشک قاعد / پزشک مجاهد

در کنار ایجاد تقابل‌های برون‌صنفی میان پزشکان با سایر اقشار، در درون صنف پزشکان و پرستاران نیز گروهی در این شرایط سخت و بحرانی در میدان کرونا، ماندند و برای سلامتی بیماران، سلامت خود را در معرض خطر قرار دادند و گروهی دیگر عافیت‌طلبی پیشه کردند و با عناوین و دلایل مختلف قعود را بر جهاد ترجیح دادند. پزشک مجاهد با دیدن هدفی والا، از جان و مال و فرزند در راستای هدف والا گذر می‌کند اما پزشک قاعد، به‌خاطر ترس از دست‌دادن برخی موقعیت‌ها یا وابستگی‌ها و تعلقات خاطرش، نشستن و قعود را بر قیام و جهاد ترجیح می‌دهد. «مرسی از پزشکان و پرستارانی که جون شون را کف دست گرفتند و با کمترین امکانات و تجهیزات، رفتند خط مقدم مبارزه با #کرونا ❤️ پ ن ۳: مرسی که شعورتون می‌رسه و نمی‌گید پول می‌گیرن پس وظیفه شونه! کاش همیشه شعور مون برسه ... والا»^۳ درمقابل، تقدیر از زحمات و تلاش‌های پزشکان و پرستارانی که در این شرایط در میدان رزم حضور

1. Motahhare_zolfaghari_75

2. Motahhare_zolfaghari_75

3. Motahhare_zolfaghari_75

داشتند، با هشتگ‌هایی همچون #قاب ماندگار روزهای مبارزه با کرونا، پای ثابت صفحات بوده است.

۴.۲.۴. تمایز بخش مدل ایرانی خدمات جهادی در مواجهه با کرونا

کرونا، ویروسی است که همه جهان را درگیر خود کرده است و شاید بتوان گفت یکی از بهترین معیارها برای شناسایی نقاط تفاوت و تمایز کشورها و فرهنگ‌های مختلف با یکدیگر نحوه مواجهه با ویروس کرونا است. در این میان بانوان طلبه، سعی کردند خدمات جهادی در ایران را به‌عنوان یک نقطه تمایزبخش نسبت به کشورها و فرهنگ‌ها مورد توجه قرار دهند. به عنوان مثال برخی بانوان طلبه، خدمات جهادی ایرانیان را زمینه‌ای برای تمدن نوین ایرانی اسلامی دانسته‌اند. این نکته قابل ذکر است که در اکثر کشورها، خدمات جهادی و مردمی وجود داشته است اما تفاوت و تمایز در کمیت و کیفیت این خدمات بوده است.

۴.۲.۵. بازنمایی خدمات جهادی همراه با اقتضانات فرهنگی و مذهبی

یکی از مهم‌ترین وجوه تفاوت و تمایز در ارائه خدمات جهادی، اقتضانات فرهنگی، مذهبی، خدمات و جهادی است. هر فرهنگ و جغرافیا، متناسب با اقتضانات و باورهای خود، کمک‌ها و خدمات خود را ارائه می‌کند. فرهنگ سکولار، ارائه خدمات مذهبی و دینی در کنار بسته‌های معیشتی را بر نمی‌تابد و خلاف اصول خود می‌داند. در برخی دیگر از آیین‌های مذهبی، به‌تناسب فرهنگ و باور خود، پیام‌ها یا خدمات فرهنگی در کنار خدمات بهداشتی ارائه می‌شد. بانوی طلبه در بازنمایی خدمات جهادی، صرفاً بسته‌های معیشتی را مدنظر قرار نمی‌دهد؛ او به‌تناسب باور و نظام اولویت‌بندی خود، برای پیوست‌های فرهنگی مذهبی بسته‌ها اهمیت ویژه‌ای قائل است و سعی می‌کند با بازنمایی آن در صفحات مجازی خود، ضمن تقدیر از این فعالیت‌ها، به ترویج و الگوسازی آن‌ها کمک کند. پیوست فرهنگی بسته‌های معیشتی از دو جهت قابل‌ذکر می‌باشد:

تقارن زمانی با ایام مذهبی: نیمه رمضان و میلاد امام حسن (ع) به‌عنوان نماد کرامت در اهل‌بیت (ع) یکی از مصادیقی است که بانوان طلبه تلاش دارند، مردم را به این امر سوق دهند که خدمات کریمانه و مؤمنانه خود را هم‌زمان با این روز، وسعت

بخشند یا به نام این روز انجام دهند تا یاد و نام این امام تعظیم شود. «کمربندها رو ببندید. آماده باشید. نیمه ماه رمضان به مناسبت میلاد کریم اهل بیت باز بترکونیم»^۱

اقتضائات معرفتی و مذهبی: دغدغه جدی بانوان طلبه در پویش‌های همدلی و کمک‌های مؤمنانه، توجه به ابعاد فرهنگی و عاطفی این کمک‌ها بوده است. این توجه از یک سو به دلیل دغدغه‌های طلبگی و از سوی دیگر به دلیل روحیه عاطفی و زنانه آنها می‌باشد. به عنوان مثال یک بانوی طلبه، در کنار کمک‌های غذایی، برگه‌هایی برای شناخت و معرفی امام زمان (عج) قرار داده است یا بانوی طلبه‌ای دیگر، دادن هدیه به روزه اولی‌ها را بازنمایی می‌کند. «سی و دو تا دستبند قشنگ هم از طرف شما هدیه شد به کوچولوهای روزه اولی»^۲ عاطفه، بانوی دیگری است که اصرار دارد کمک‌های جهادی همراه با کارت پستال ارسال شود تا عاطفه مخاطب و دریافت‌کننده را مورد توجه قرار دهد.

۴.۲.۶. تغسیل عاشقانه و مکلفانه همراه با برائت هنرمندانه از باورهای نادرست

ویروس کرونا، علاوه بر تغییر شرایط ارتباطات اجتماعی، عمل به برخی احکام شرعی را نیز با پیچیدگی و سختی‌هایی مواجه کرد. در این میان، غسل و تکفین و تدفین اموات، یکی از مهمترین مسائلی بود که در ابتدای شروع ویروس، مسئولان این عرصه با آن مواجه شدند. بعد از رفت و برگشت‌های متعدد و پیگیری ویژه طلاب و فتوای رهبری انقلاب، زمینه برای انجام غسل متوفیان در این دوره فراهم شد. در این شرایط، حضور بانوان طلبه در غسلخانه‌ها یکی از مهم‌ترین اتفاقاتی بود که البته به خوبی بازنمایی نشد. در بازنمایی بانوان طلبه از محیط غسلخانه سه وجه مد نظر بوده است:

(۱) محیط غسلخانه، طبیعتاً محیطی ترسناک و حساس است و این محیط برای غالب بانوان که روحیه لطیفی دارند، همخوانی ندارد. حضور بانوان طلبه در این محیط براساس باور به وجوب تکلیفی این کار، نشان از قدرت یک عقیده در کنش و اقدام فرد دارد. از سوی دیگر، روایت‌گری بانوان طلبه از این حضور در این حادثه در فضای مجازی، تلفیقی از روح شاعرانه و لطیفانه همراه با باورهای عمیق مذهبی و حتی اعلام برائت هنرمندانه از باورهای نادرست زنان غیرمسلمان درباره مبدا و معاد می‌باشد.

1. Motahhare_zolfaghari_75

2. Motahhare_zolfaghari_75

«نیلوفر از پایگاه گمباردی میلان، که ویروس غریب گیرشان آورده، نوشت: «زهره، بنویس، تا از ذهنت نپریده». و من از سوغات مهمان ناخوانده می‌نویسم. سرهمی‌های زرد خورشیدی غسل‌خانه مثل اتاق بودند. انگار باید بر لباس وارد می‌شدی نه اینکه آن‌را تن کنی. من واردش شدم. حجم برزنتی تن‌مان بود که حمل‌ش می‌کردیم. کش کلاه‌ش را که انداختم دور صورتم، حس انوشه‌انصاری و نیل‌آرمسترانگ را داشتم، با تفاوت ناچیز در مبدا و مقصد سفر»^۱.

۲) حضور بانوان طلبه در غسل‌خانه زمانی اتفاق افتاد که غالب افراد به دلیل ترس از کرونایی شدن و حفظ جان خود و خانواده خود، همگان را از ورود به این محیط پرهیز می‌دانند. این حضور از این جهت یک نوع سدشکنی توسط بانوان طلبه محسوب می‌شود که براساس عشق و تکلیف وارد این عرصه شدند. در روایت‌گری بانوی طلبه، همزمان ظرافت شاعرانه و طبع لطیف مانند تمثیل برخی لباس‌ها به کلاه جوشکاری، همراه با تجربه باورها و تکلیف‌های مذهبی مانند حس واقعی بوی کافور و شستن میت مورد توجه قرار گرفته است. «ما رفتیم توی چکمه‌های لاستیکی و بعدش تحت قبه کلاه‌های سنگین، شبیه کلاه جوش‌کاری. کجا؟ بهشت معصومه. بخش تطهیر زنان. بوی جدیدی بی‌نفس کشیدن سینه را پر می‌کرد. همان بوی کافوری که شنیده ولی نچشیده بودم. من بودم و نور فیهی که خاطرات مشترک‌مان با هم از بیمارستان شروع شد و حالا به قبرستان رسیده بود، استان بعدی هنوز معلوم نبود. زدم به بازوی‌ش. نگاه زهره‌وزهرایی دهه‌شصت بود که از پشت دیواره شیشه‌ای بخار گرفته و شوره زده، خیلی سخت‌تر از بیمارستان منتقل می‌شد»^۲.

۳) بانوی راوی طلبه، سعی می‌کند تجربه خود از محیط خاص غسل‌خانه را به یک درس و عبرت برای بهتر زندگی کردن تبدیل کند. او به این معتقد است که «برترین بی‌رغبتی به دنیا، یاد مرگ است. برترین عبادت، یاد مرگ است و برترین اندیشیدن، یاد مرگ است. پس هر که یاد مرگ وجودش را پر کند، گور خود را باغی از باغ‌های

1. Zohre_zahedi

2. Zohre_zahedi

بهشت بیابد»^۱. بر اساس این باور، بانوی طلبه تلاش می‌کند از محیط غسلخانه برای صیقل دادن روح^۲ مخاطبان خود استفاده کند. «قدم‌هایمان را گذاشتیم پشت پرده آبی. جایی که اموات کروناایی، لای کش‌تومبان و دکمه‌پیرهن صورتی بیمارستان و حتی ایزی لایف پُر شده، توی کاور مشکی با برچسب «ک» منتظرمان بودند. زیپ را کشیدم سمت خودم. حجم موی جوگندمی، پخش روی صورت‌میت ظاهر شد. مجموعه چشم‌های بسته و لب‌های کیپ، چیزی به‌مثابه صورت، تجسیدی بوداز مادر بودن. دست‌ها روی سینه، نزدیک هم. پوست‌ش کمی کبود و باقی سفید بی‌خون. من تیغ‌کاتر رامی‌انداختم گل لباس و جرش می‌دادم. زن‌مرده، راحت، بی‌خیال از غم‌دنیا، از دل دختری که بیرون ضجه می‌زد، بی‌غصه ته‌قابلمه که بسوزد، بی‌غم پسری که زن نگرفت، بی‌توجه به موهای ساق پای‌ش که بلند بودند، راحت، یک مامان راحت شده وسط حوض غسلخانه رها شد. شامپوی شبنم بود که موهای مصری‌اش را خوشبو می‌کرد، و من محو آخرین کف‌مالی عمر این موها بودم. لابد روزی گیسی بوده تا کمر و حالا به زور از لای انگشتان دست‌کش ظرف‌شویی عبور می‌کردند. پوست تن‌ش زیر لیف و صابون سفت و سرد بود. و برای آخرین بار در این دنیا بوی حمام می‌گرفت. هیچ چیز به اندازه آبی که روی صورت می‌ریزد و چشم و ابرویی که مجاله نمی‌شود، وجود مرگ را برای من اثبات نکرد. آن مادر ابداً تکان نخورد. زیر سدروکافور هم. انگار دل‌ش پر می‌زد برای پاک‌شدن و رفتن توی لنگ و خلعت. چندتکه پارچه که شبیه قنای‌های آماده شده آغوش باز کرده بودند که بغل‌ش کنند. مامان‌های دیروز همه راحت مرده‌بودند برای بچه‌های‌شان. نا آرام من بودم، یک مرده‌شور جهادی سلوک کرده»^۳.

۴.۲.۷. حضور گسترده زنان در جبهه ماسک‌دوزی (گذر از انگاره زن خانه‌دار منفعل)

بانوی طلبه، فضای مجازی را به‌مثابه میدان رزم می‌داند و تلاش می‌کند در این میدان،

1. قال رسول الله صلى الله عليه و آله : أفضل الزهد في الدنيا ذكر الموت ، و أفضل العبادة ذكر الموت ، و أفضل التفكير الموت ، فمن أثقله ذكر الموت وجد قبره روضة من رياض الجنة. (جامع الاخبار: ۱۳۳۴ / ۴۷۳)
 ۲. حضرت محمد (ص) : دلها مانند آهن زنگ می‌زند . پرسیدند ؟ صیقل آن چیست ؟ فرمودند یاد مرگ و خواندن قرآن. نهج الفصاحه صفحه ۱۸۹ حدیث ۹۳۴

باورهای ذهنی نادرست درباره‌شان و جایگاه زن که توسط دیگران ترویج شده است را بشکند. یکی از باورهای نادرست، ترویج دوگانه زن گوشه‌گیر و منزوی در مقابل زن فعال و آزاد است. «یک مطلب اساسی، در مورد نگاه اسلام به جنس زن است. این نگاه، درست نقطه مقابل نگاهی است که فرهنگ غربی به جنس زن دارد. نگاه فرهنگ غربی به زن یک نگاه اهانت‌آمیز است. اسم آن را آزادی می‌گذارند، لکن در حقیقت آزادی نیست ... نگاه غرب به زن، نگاهی است منحط، ناقص، گمراه‌کننده و غلط. نگاه اسلام به زن، نگاهی است عزت‌بخش، کرامت‌بخش، رشد آفرین، استقلال‌دهنده به هویت و شخصیت زن ... زن در محیط اسلامی رشد علمی می‌کند، رشد شخصیتی می‌کند، رشد اخلاقی می‌کند، رشد سیاسی می‌کند، در اساسی‌ترین مسائل اجتماعی در صفوف مقدم قرار می‌گیرد، در عین حال زن باقی می‌ماند. زن بودن، برای زن یک نقطه امتیاز است، یک نقطه افتخار است.»^۱ بانوی طلبه با باور به این اعتقاد، در بازنمایی حضور زنان در میدان مقابله با کرونا، به دنبال نشان‌دادن این هدف است که زن مسلمان، نه زنی گوشه‌گیر و منزوی و نه زنی کاملاً آزاد (غربی) است؛ زن مسلمان در عین حفظ زن بودن خود در مهم‌ترین مسائل اجتماعی کشور در خط مقدم میدان مبارزه و جهاد قرار دارد. یکی از این میدان‌ها، خط مقدم ماسک‌دوزی است که بانوان طلبه در صفحات خود این را روایتگری کرده‌اند.

۴.۳. معرفت افزایی

ظهور و بروز ناگهانی ویروسی در سراسر دنیا نگرانی‌هایی را به همراه دارد، به‌خصوص ویروسی همچون کرونا که ناشناخته است و روزه‌روز با پژوهش‌های پزشکی و تخصصی گسترده‌ای که در کشورهای مختلف صورت می‌گیرد، اطلاعات جدیدی از این ویروس کسب می‌شود. در این میان فرصت‌طلبان با شایعه‌پراکنی در فضای مجازی موجب تشویش اذهان عمومی می‌شوند و مخاطب منفعل و فاقد سواد رسانه، تحت تأثیر فیک‌نیوزها قرار می‌گیرد و خود نیز با انتشار به آن‌ها ضریب می‌دهد. سواد رسانه تأکید دارد مخاطبان منفعل، فعال و مخاطبان فعال، هوشمند شوند و تنها مصرف‌کننده رسانه‌ها نباشند و به شکل خلاقانه به تولید محتوا بپردازد؛ بنابراین از فعالان فضای

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار شرکت‌کنندگان در اجلاس جهانی «زنان و بیداری اسلامی» (۹۱/۴/۲۱)

مجازی مسلط به سواد رسانه انتظار می‌رود با حضور به‌موقع در شرایط بحرانی موجب مدیریت عملیات روانی حاکم بر فضای مجازی شوند. یکی از جریانات حاکم بر فضای مجازی در ایام کرونا با هدف تقابل بین دین و علم، انتشار فیلم‌هایی از بوسیدن ضریح حضرت معصومه (س) در قم و ضریح امام رضا (ع) در مشهد و تردد در شهر بدون ماسک و فاقد رعایت پروتکل‌های بهداشتی بود. همچنین با بسته شدن اماکن زیارتی و حرم‌ها که سبب ناراحتی و دل‌تنگی مردم می‌شد، فرصت‌طلبی مخالفین دین را به همراه داشت که به اسم شیعیان با تجمع در اطراف حرم و شکستن درب‌ها سبب تخریب وجهه دینداران در بین مردم شوند که با روشنگری، شفاف‌سازی و معرفت‌افزایی توسط فعالان فضای مجازی از جمله طلاب به هدف خود نرسیدند و ناکام ماندند.

طبیعی است که هر اتفاقی شامل دو جریان مثبت و منفی در فضای مجازی است که در این مورد هم شاهد موج‌های مثبت و منفی در رسانه‌ها بودیم. جریان منفی به‌منظور ایجاد شبهه و تقابل بین دین و علم توسط سکولاریسم و سعی در فراموش شدن دوری از حرم به همراه تزریق ناامیدی در مقابل جریان مثبت به‌منظور رفع شبهات و ابراز دل‌تنگی حرم به همراه تزریق امید است. هر قشری در جامعه با توجه به تخصص و علمی که دارد موظف است ایفای نقش خوبی داشته باشد، همین تخصص‌هاست که تمایز را ایجاد می‌کند. بانوان طلبه در شرایط بحرانی کرونا احساس وظیفه کرده‌اند تا بیش از گذشته در شبکه‌های اجتماعی ایفای نقش کنند. یکی از فعالیت‌های چشمگیر بانوان طلبه معرفت‌افزایی است. بخشی از معرفت‌افزایی شامل تلنگرهای عمیق و قابل تأمل، دل‌تنگی اماکن مذهبی و حرم‌ها، مرور خاطرات سفرهای زیارتی، یادآوری هدایای معنوی، حس آرامش در انس با قرآن، معرفی کتاب‌هایی مربوط به قیامت، دعوت به صبر نه تحمل، امید به آینده و توکل به خدا و... .

۴.۳.۱. معنویت

معنویت یکی از تمایزهای اصلی مؤمنان نسبت با سایر مردم به شمار می‌آید که می‌تواند در مواقع تنهایی و دل‌تنگی به داد آنها برسد. همان‌طور که مشخص است کرونا باعث نوعی از جاکندگی و تنهایی به‌منظور رها شدن و فاصله‌گرفتن از موقعیت فعلی و مستقر شدن در موقعیت جدید شده است که حس و حال افراد در این موقعیت جدید

مطرح می‌شود. سؤالی که برای شخص مطرح می‌شود آن است که آیا موقعیت جدید مطلوب است؟ تنهایی و از جاکندگی در پست‌های بانوان طلبه یکی از پیامدهایی است که در مورد کرونا بدان اشاره شده است. به‌عنوان مثال بانوان طلبه به محدودیت‌هایی که کرونا در برگزاری اعیاد و عزاداری‌های محرم ایجاد کرده است و دلتنگی‌هایشان نسبت به افراد، زمان و مکان‌های خاص اشاره می‌کنند:

(۱) افراد: قرنطینه خانگی دلتنگی‌های بسیاری را در زندگی به وجود آورد. دلتنگی نسبت به خانواده، اساتید حوزه و دانشگاه، دوستان و اطرافیان. یکی از نمونه‌های دلتنگی بانوان طلبه: «دلم برای حوزه، اساتید و دوستانم تنگ شده»^۱

(۲) مکان: یکی از دلتنگی‌های فراگیر و همگانی دلتنگی نسبت به اماکن زیارتی است که ناشی از بسته شدن حرم‌ها به علت کاهش مبتلایان به کرونا و حفظ سلامتی مردم می‌باشد. شاهد شمار بسیاری از این دلتنگی‌ها در فضای مجازی هستیم. چند نمونه از دلتنگی‌های بانوان طلبه را خواهیم دید که به‌خوبی به آن پرداخته‌اند: «قرآن قبل از اذان، با تصاویر آرشیبوی از حرم پنخس می‌شد، حرم شلوغ بود و آقایان از آن ورودی بالاسر، به‌زور از کنار هم رد می‌شدند. بغض کردم. اذان و نماز آیت‌الله سعیدی هم دیدم»^۲ این دلتنگی صرفاً مختص محیط و فضاهای دینی نیست بلکه در مورد زمان‌ها و مکان‌های فرهنگی و عمومی نیز برجسته شده است. «دلم غنچ می‌رود مست هوای شب عید همه صفاییه را قدم بزدم. عشق کنم از ولوله شب عیدی مردم توی مغازه‌های حراج زده، چانه‌زدنشان با دست‌فروش‌های هفت‌سین فروش، با بساطی‌های که سنبل نویر کرده‌اند. گم شوم وسط شلوغی‌شان»^۳

(۳) زمان: منظور از زمان دلتنگی، دوران قبل کرونا است. زندگی قبل کرونا با زندگی در ایام کرونا متفاوت است. وضوح روزشماری برای به پایان رسیدن این ایام سختی مشخص است. «چرا تموم نمیشه آنخه»^۴ «اما نشد که تمرکز کنیم! هی تو ذهنمان چرخید که خب بعدش؟! ما دل‌مان برای کوچک‌ترین دلخوشی‌هایمان هم تنگ شده ... دل‌تنگ شده‌ایم؛ برای پیتزاهای فلان فست‌فودی، برای شلوغی مرکز شهر، برای قانون

1. Fatemeh_taghipour1373

2. Batul_kr

3. Zohre_zahedi

4. Fatemeh_taghipour1373

سه ثانیه برای خوراکی‌های زمین افتاده ... دانش‌آموزها دلتنگ مدرسه شده‌اند، باورت می‌شود؟! کروناجان! دلمان یک زندگی عادی می‌خواهد! بس نیست؟^۱

۴.۳.۲. نگاه محدود مادی یا رویکرد پیشروانه معنوی

گرچه طلبه بانو نسبت به دلتنگی و تنهایی فضای پیش‌آمده از کرونا ابراز ناراحتی می‌کند اما تمایز طلاب خواهر در نگاه، رفتار، سخنان و حتی کپشن‌هایی که برای پست‌ها می‌نویسند هویدا است. یکی از مواردی که در حوزه معنویت زنان طلبه بدان می‌پردازند، نوع مواجهه معنوی با مسئله مذکور است. در این نگاه نباید کرونا را به عنوان شر و عامل ترس از خدا تعریف کرد بلکه باید آن را آزمایشی دانست که باید نسبت به پدیدآورنده آن آگاه شد. تقابل آزمایش و شر در این نگاه دوگانه خداوند خیرخواه و نامهربان را ایجاد می‌کند، این نوع نگاه افکار عمومی را به سمت نگاه فرصت‌طلبانه به کرونا سوق دهد. نگاه کارکردی و سلطه‌گرانه به خداوند نگاهی است که مطلوب رویکرد اسلامی به خداوند نیست و از این رو ترس از شر او و تمنای رفع آن از طریق عبادت چیزی است که از سوی روحانیت بانو با چالش مواجه می‌شود. یکی از پست‌هایی که هویت طلبگی در آن مورد توجه قرار گرفت در مورد عبادت بردگانی و عبادت آزادگانی بود که یکی از بانوان طلبه با هدف تلنگری برای مخاطب نوشت: «اگه منو ویروس کرونا بگیره بمیرم چیکار کنم. سنگ نگاهش کردم گفتم. ببین تو الان واقعاً به خاطر ترس از کرونا و مردن داری نماز می‌خونی؟ این شده حکایتی سری از آدم‌های دور و اطرافمون. یسری مثل این دوستم از ترس بیماری [خدا را عبادت می‌کنند].^۲»

۴.۳.۳. گذر از عادت‌واره‌ها

نگاه سطحی به مسائل و اتفاقات پیرامون، موجب عدم توجه به عمق ماجرا می‌شود. تلنگرهای به موقع می‌تواند به زندگی رنگ دیگری دهد و مانعی جهت از دست‌دادن فرصت‌های ناب می‌شود. کرونا با تمام محدودیت‌ها و سختی‌هایش، تلنگرهایی را همراه خود دارد که برای درک آن نیازمند تمرکز بر عمق ماجرا است. برخی از بانوان

1. Ammar_rahbar

2. Fatemeh_taghipour1373

طلبه با نگاهی عمیق و نکته‌سنج تلنگرهای کرونایی فردی را استخراج نموده‌اند که به برخی از این تلنگرها اشاره خواهیم کرد. تمرکز طلبه بانوها بر این مسئله است که نگاه مینیمال انسانی در دوران پیشاکرونایی خیلی از فرصت‌ها و لذت‌هایی که به صورت عادت‌واره برای ما قابل‌تحلیل بود را برجسته کرد و همین موضوع باعث تحول در نگاه به مسائل کوچک و بزرگ شدن اهمیت آن‌ها می‌شود. کنشگری در این مورد بیان می‌کند: «شاید کرونا برای همه بد و ترسناک باشد ولی برای من خیلی محترمه ... و ویروسی که تواوج مشغله هامون، بهمون فهموند که باهم بودن و کنارهم بودن چقدر لذت بخشه، اینکه بتونی باخیال راحت عزیزاتو درآغوش بگیری. بهمون یادآوری کرد که چقدر بی تفاوت بودیم نسبت به جمع‌های ساده و صمیمیمون... ای کاش بعد از تموم شدن این دوران قدری باهم بودنمونو بیشتر بدونیم»^۱.

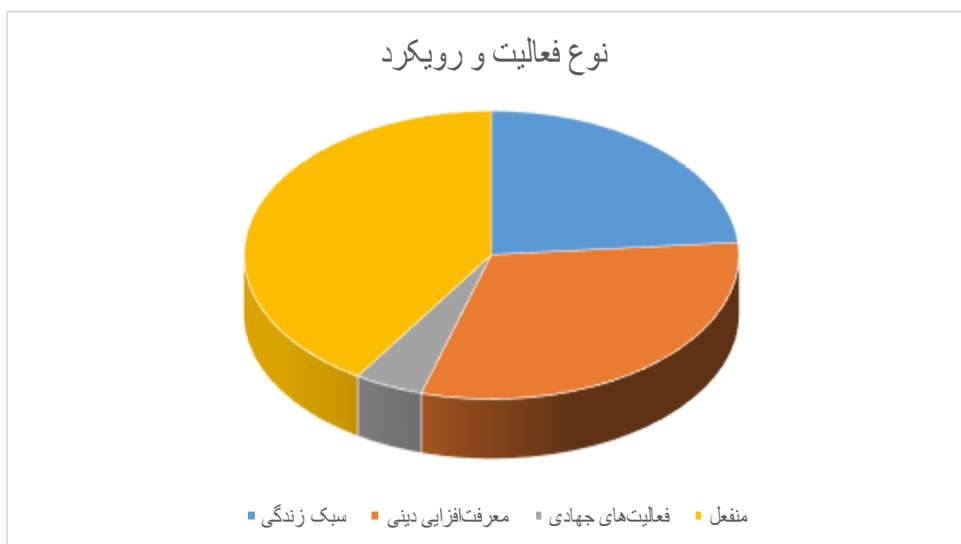
نتیجه‌گیری

با بررسی صفحات اینستاگرامی طلاب بانو با هدف توصیف و دسته‌بندی فعالیت‌ها در ایام کرونا متوجه می‌شویم که در ایام کرونا بانوان طلبه تلاش دارند تا با ارتقای هوش هیجانی مخاطب، آنها را نسبت به پدیده رخ داده، آگاه سازند و رویکرد انفعالی را در حد خود به یک رویکرد فعال تبدیل نمایند. البته انفعال طلاب نیز شامل چند گروه می‌شود. برخی با رصد شبکه‌های اجتماعی بر فضای حاکم مسلط می‌شوند تا کمک‌کننده به استخراج نظام مسائل در این عرصه باشند. برخی در فضای حقیقی در خط مقدم مبارزه با کرونا خدمت می‌کنند اما در فضای مجازی بازنمایی نمی‌کنند و تعداد اندکی از آن‌ها ترجیح می‌دهند منفعل و بدون کنش خاصی باشند که حاکی از نگرانی آن‌ها از ابتلا به ویروس منحوس کرونا است.

تغییر نگاه مادی و محدودیت‌گرا به پدیده کرونا و تبدیل آن به یک نگاه معنوی و تحول‌خواه یکی از مواردی است که در سطح جهان پدیداری مشاهده می‌شود. این گروه از فعالان اجتماعی تلاش می‌کنند تا نظام عالم را در اذهان عمومی یک نگاه حکمی و خیرخواهانه نشان دهند تا مخاطب به جای نگاه ظاهرگرایانه به مسائل عمیق اتفاق افتاده

در ذهن خود پردازد و از تقابل ذهنی شرم‌محور مسلط بر نگاه مادی‌گراانه رهایی یابد. این نگاه فرد سبک زندگی و نوع مواجهه اجتماعی با پدیده کرونا را تغییر می‌دهد. در سطح سبک زندگی فرد با تمرکز بر دیگری‌خواهی منتج از نگاه خیرخواهانه اصرار دارد در ذهن مخاطب با عرفی‌سازی اقتضائات جدید باعث استمرار زندگی در واقع شود. پیامد این نگاه آن است که با فعال‌شدن ظرفیت‌های ایثارگراانه در سطوح مختلف نسبت به پدیده اتفاق افتاده، به این موضوع واکنش مسئولانه‌ای داده شود. این موضوع در تقابل با نگاه منفعت‌طلبانه در کنش اجتماعی است که در سطوح مشاغل در دوران پیشاکروناایی ایجاد شده و اتفاق افتاده شده آن را به فرصتی برای تغییر حرفه‌هایی می‌کند که بیشتر در این فضا فرو رفته بودند.

نمودار (۱). نوع فعالیت و رویکرد ۱۱۰ پیج اینستاگرامی استخراج شده

کتابنامه

۱. استفتاءاتی درباره ویروس کرونا - بایگانی - پایگاه اطلاع رسانی دفتر مرجع عالیقدر آقای سید علی حسینی سیستانی (sistani.org).
۲. باهنر، ناصر؛ و چابکی، رامین (۱۳۹۳). تحلیل سواد رسانه‌ای بر اساس مدل EC: مورد مطالعه: سیاست‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی، *مطالعات فرهنگ - ارتباطات*، صص. ۷-۳۴.
۳. براون، جیمز. ای (۱۳۸۵). رویکردهای سواد رسانه‌ای. ترجمه پیروز ایزدی. *فصلنامه رسانه*، سال هفدهم، شماره پیاپی ۶۸، صص. ۷۰-۵۱.
۴. برگر، مونیکا؛ دیویژن، پاتریک (۱۳۹۹). معرفی کتاب؛ وعده‌ها، چالش‌ها و آینده سواد رسانه‌ای. *نشریه نخبگان ایرانی*، شماره ۱، ص. ۲۷.
۵. بشیر، حسن؛ چابکی، رامین (۱۳۹۳). نقش سواد رسانه‌ای در توسعه انسانی: مطالعه موردی کتاب (سیاست‌های اجرایی سازمان صداوسیما و سند تحول وزارت آموزش و پرورش)، *رسانه*، شماره ۹۷، صص. ۶۳-۸۰.
۶. بیانات مقام معظم رهبری در اولین جلسه درس خارج فقه در سال تحصیلی جدید - ۱۶ شهریورماه ۹۵ <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=34309>
۷. پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت‌الله‌العظمی سیدعلی خامنه‌ای (مدظله‌العالی).
۸. حق‌شناس، مریم (۱۳۹۴). نقش استراتژیک مدیر رسانه در جهت ارتقای سطح سواد رسانه‌ای مخاطبان. *مدیریت رسانه*، شماره ۱۱، صص. ۵۵-۶۰.
۹. زارع کهن، نفیسه (۱۳۹۳). ارتقای سواد رسانه‌ای لازمه تحقق جامعه مدنی. *رسانه*، شماره ۹۷، صص. ۱۰۹-۱۲۰.
۱۰. شاه قاسمی، احسان (۱۳۹۱). فلسفه رسانه از نگاه اینیس و مک لوهان، وبسایت مرکز آموزش‌های رسانه‌ای همشهری.
۱۱. غفاری، سه‌رکاو؛ خالدیان، حبیب‌الله؛ سلیمانی، علی؛ محمدی، شاهرخ؛ پروانه‌گهر، سیما (۱۳۹۹). سواد رسانه‌ای در نشست ماهنامه پیوند بررسی شد: پل عبور از محدودیت‌ها و تهدیدها. *پیوند*، شماره ۴۸۱، صص. ۳۱-۳۴.

۱۲. کریمی دردشتی، فاطمه (۱۳۹۸). وضعیت‌شناسی پژوهش‌های زنان و فضای مجازی (با تمرکز بر پژوهش‌های اسلامی). قم: چاپ اول، دفتر مطالعات اسلامی و ارتباطات حوزوی پژوهشگاه فضای مجازی.

۱۳. محمدی، اصغر؛ فاضلیان دهکردی، مه‌ری (۱۳۹۵). بررسی تأثیر سواد رسانه‌ای بر مصرف ذهنی کالا‌های فرهنگی زنان سال ۱۵-۳۹ (مطالعه موردی شهر شهرکرد). علمی-ترویجی، صص. ۱۰۷-۱۳۰.

۱۴. نعمتی‌فر، نصرت‌اله؛ خجسته باقرزاده، حسن؛ کاظمی، هاجر (۱۳۹۷). سطح سواد رسانه‌ای در کاربران رسانه‌های اجتماعی مطالعه موردی شبکه اجتماعی تلگرام. علمی-پژوهشی، شماره ۱۶، صص. ۱۴۳-۱۷۵.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=34309>

15. Hobbs, R. (1988). "The Seven Great Debates in the Media Literacy Movement". *The Journal of communication*, winter, 48 (1), pp. 6-32.
16. Piette, J., & Giroux, L. (1997). "The theoretical foundations of media education programs". In R. Kubey (Ed.), *Media Literacy in the Information Age: Current Perspectives*. *Information and behavior*, 6, pp. 89-134. New Brunswick, NJ: Transaction.
17. Horton, F. Woody (2007). *Understanding Information Literacy: A Primer*. UNESCO: Paris.